

Mødet den 4de November.

De i Selskabets Møde den 18de Marts af Hr. Prof. J. J. A. Worsaae meddeelte Bemærkninger om en ny Inddeling af Steen- og Broncealderen ere følgende:

Efterat de nordiske Landes fædrelandske Oldsager og Mindesmærker gennem Aarhundreder havde været deels ukjendte deels sammenblandede i den meest chaotiske Forvirring, skete det første Skridt til en klarere, videnskabelig Ordning af Masserne derved, at der for de mindre, jordfundne, fra den heden-ske Tid stammende Oldsagers Vedkommende opstilledes af C. J. Thomsen i Kjøbenhavn en Inddeling i *Steen-*, *Bronce-* og *Jernalderen*. Omtrent samtidig havde ogsaa Lisch i Schwerin og S. Nilsson i Lund, hver ad sin Vei, i Hovedsagen grundlagt et lignende System. Det næste Skridt var nu at paavise, hvilke større Mindesmærker der ere eiendommelige for hvert af disse Tidsrum og tillige særegne for hvert af de tre nordiske Riger. Ved nærmere Betragtning blev det nemlig indlysende, at den tidligere Forudsætning, ifølge hvilken de skandinaviske Landes Oldsager og Mindesmærker skulde være fuldkommen eensartede, var ganske urigtig. I Forbindelse hermed blev der ogsaa gjort det første Forsøg paa at bestemme, hvorvidt den nævnte Inddeling i Steen-, Bronce- og Jernalderen tillige kunde være gyldig for andre Lande udenfor Norden.*)

Men saaledes havde man dog endnu kun større Hovedomrids angivne. Mangfoldige Iagttagelser tjente til at oplyse, at hver af de ovennævnte tre Aldere havde, ikke mindst i Danmark, havt en overordentlig betydelig Udstrækning, maaskee endogsaa

*) See navnlig mit Skrift: *Blekingske Mindesmærker fra Hedenold*, betragtede i deres Forhold til de øvrige skandinaviske og europæiske Oldtidsminder. Kbhvn, 1846. 4to.

af meer end eet Aartusinde. Det maatte derfor nu væsentlig gjelde om at paapege Begyndelsen, Udviklingen og Slutningen af hver Alder, ikke at tale om Overgangene fra det ene Tidsrum til det andet, da en aldeles skarp begrændset Afslutning af hver Tidsalder for sig naturligviis ingenlunde lod sig tænke.

Allerede for to Aar siden (ved Selskabets Møde den 3die April 1859) gav jeg en kort Meddelelse om, hvorledes jeg første Gang i Aarene 1852—1853 kom til den Erkjendelse, at en heel Deel i Allesø-Mose ved Odense fundne Oldsager, hvis Alder og Oprindelse hidtil havde været ganske ubekjendt, maatte hidrøre fra de første Aarhundreder efter Christi Fødsel og følgelig fra en ældre Periode af Jernalderen, end den, jeg forhen havde troet at kunne paavise som Jernalderens Begyndelse i Danmark. Efter nøiere Overveielse erklærede de Kyndigste af vore Oldforskere sig ubetinget for, at disse Jernsager, der indtil da meest vare blevne henførte til Middelalderen, maatte ganske rigtig være Levninger fra et ældgammelt Tidsrum af Jernalderen, ja Enkelte vilde endogsaa nu gjøre dem ældre, end Christi Fødsels Tid, og henføre dem til en oldgræsk Indflydelse, i hvilken Henseende det blev sagt, at Allesø-Sagerne ved deres ziirlige Forarbeidning og Former vare forskjellige fra Alt, hvad der ellers var opbevaret os fra Jernalderen. Min Formodning, at Allesø-Sagerne ligefrem røbede Spor af en romersk Paavirkning, bestyrkedes yderligere ved nogle Undersøgelser af ældre, i det kongelige Museum for nordiske Oldsager opbevarede Fund fra Jernalderen, hvorved der bl. A. fremkom Stykker, som havde umiskjendelig Lighed med flere af Allesø-Sagerne, og som netop vare opgravede i Forbindelse med heel- eller halvromerske Sager. Kammerraad Herbst, der efter min Opfordring velvillig havde hjulpet mig ved denne sammenlignende Undersøgelse, opdagede vel ogsaa paa eet af Allesø-Stykkerne nogle af de saakaldte angelsaxiske Runer af den formentlig ældre Art, hvilket altid var et nyt Beviis paa Rigtigheden af min Anskuelse, at Allesø-Sagerne virkelig maatte være fra Jernalderen og ikke fra Middelalderen. Men

alene ved disse lagttagelser vilde jeg naturligviis ikke være bleven berettiget til at gjøre nogen Udsondring af Jernalderens forskjellige Perioder. De saakaldte angelsaxiske Runer, hvis rette Alder og Oprindelse endnu er uvis, træffes, som bekjendt, langt ned i Jernalderen (paa Guldracteater, Ringe og andre Sager), saa deres Forekomst i ingen Henseende vilde kunne benyttes som *Grundlag* for en ny Deling af Jernalderen. Heller ikke vilde det i denne Retning være tilstrækkeligt at vide, at Jernalderen var begyndt tidligere, end man forhen havde turdet antage. Tanken om, at der i Jernalderen i Danmark maatte være bestemt forskellige Tidsrum, var derimod opstaaet hos mig ved en længere fortsat sammenlignende Betragtning af de mange i Danmark efterhaanden opdagede reent romerske Oldsager fra de første Aarhundreder efter Christi Fødsel og navnlig af *Jernalderens Grave*, hvorved jeg kom til det Resultat, at disse Grave, der forhen af Alle have været ganske sammenblandede, aabenbart dele sig i mindst to bestemte Klasser: *den ene* de saakaldte almindelige Begravelsespladser i naturlige Sandbanker, der indeholde flere Skeletter, ældgamle heel- og halvromerske Sager og blandt dem Ting, der i høi Grad minde om Allesø-Sagerne, og *den anden Klasse*: opkastede, gjerne større Jordhøje, deels med Skeletter og deels med brændte Liig samt endelig med Vaaben og Smykker, der aabenbart pege hen paa Jernalderens Slutning.

Veiledet af et saadant ganske nyt, fast Udgangspunkt saavel som ogsaa deraf, at man i flere andre af Europas Lande forefinder almindelige Begravelsespladser, som vore, med lignende ældgammelt Indhold, kunde jeg for første Gang ikke alene opstille, men ogsaa prøvø paa, i mine Afbildninger fra det kongelige Museum for nordiske Oldsager (Kbhvn. 1854, 8vo) ved Oldsagerne selv nærmere at paavise en Deling af Jernalderen i et ældre og et yngre Tidsrum, det ældre omtrent vel fra Christi Fødsels Tid til Aar 500, og det yngre fra Aar 500 til Christendommens fuldstændige Indførelse ved Aar 1030.

Denne nye Inddeling, som aabenbart ogsaa betegner to kjen-

delig og i en mærkelig Grad forskellige Culturstadier, er senere bleven bekræftet saavel ved flere Fund i almindelige Begravelsespladser, som navnlig ogsaa ved en Række Fund i Moser, i Særdeleshed ved Brarup i Angel, hvor man ved Sager liig de Allesøske har truffet flere reent romerske Ting og desuden romerske Mynter fra de første Aarhundreder efter Christi Fødsel. Forskjellen imellem den ældre og den yngre Jernalders Smag og Cultur i det Hele er derved bleven mere og mere iøinefaldende. Adskillige Omstændigheder trænge imidlertid endnu til nærmere Oplysning. Det er saaledes meget mærkeligt, maaskee dog kun tilfældigt, at de saakaldte almindelige Begravelsespladser hidtil fornemmelig ere fundne paa Øerne, men langt sjældnere paa den jydsk Halvø, og at omvendt de karakteristiske Mosefund med ældre Jernsager og med bestemte Spor af en heftig Kamp hidtil kun ere komne for Dagen i temmelig stor Mængde paa den jydsk Halvø og i Fyen, men ingensinde, saavidt vides, i Sjælland eller Skaane. Fra den yngre Jernalder synes ogsaa Gravene paa lignende Maade at være noget forskellige i de forskellige Egne af Danmark, muligens som Følge af Indvirkninger fra de omboende Folk Vender, Friser, Nordmænd og Svenske. Det er heller ikke utroligt, at man med Tiden vil kunne komme til at paapege flere Underafdelinger af Jernalderen, i Særdeleshed efterhaanden som det vil lykkes at forfølge de dengang foregaaede, vistnok stærke Bevægelser i den danske Befolkning. Men indtil Kjendskaben om Jernalderens Mindesmærker og Oldsager baade i de nordiske Riger og i andre Lande naaer en større Udvidelse og bestemtere Omrids, maae vi for det Første ved Jernalderen lade os nøie med den i og for sig mærkelige og lærerige Tvedeling.

Opmuntret ved den Bekræftelse, som Udsondringen af den ældre og den yngre Jernalder, i Særdeleshed for Danmarks Vedkommende, senere har fundet, henvendte jeg i længere Tid stadig min Opmærksomhed paa samtlige mig bekendte Gravfund og Mindesmærker i det Hele fra Bronze- og Steenalderen, for

om muligt ad Sammenligningens Vei ogsaa her at udsondre de ældre og de yngre Tidsrum. Jeg maatte saameget mere føle mig opfordret til en slig Undersøgelse, som det vistnok vil være indlysende, at der, hvis det maatte lykkes at finde den søgte, gradevise Udvikling af Culturen, vilde være vundet et ikke ringe Fremskridt for den fædrelandske Oldkyndighed baade i Norden og i det øvrige Europa. Det er vel sandt, at man kun med den største Varsomhed tør overføre de archæologiske Forhold i eet Land til et andet, idet Landenes Beliggenhed, Natur, Handelsforbindelser og forskjellige andre Omstændigheder paa hvert Sted for sig maae tages i den nøieste Betragtning. Men det er paa den anden Side ligesaa vist, at jo mere Kundskaben til de europæiske Oldtidsminder er bleven udvidet, desto mere er man kommen til Klarhed om, at der, tiltrods for de mange Særegenheder og navnlig den Tidsforskjel i Culturen, som de forskjellige Egne frembyde, dog gjennem Udviklingen i det Hele taget gaar en større Eensartethed og selv Samtidighed, end man ved Undersøgelsernes Begyndelse kunde tænke sig mulig. Under alle Omstændigheder vilde det jo være nyttigt for den europæiske Oldforskning, at der kunde blive kastet et klarere Lys over Oldtidsminderne i de nordiske Lande, der ikke alene ved deres Beliggenhed, men ogsaa ved deres længe bevarede gammeleuropæiske Cultur i flere Retninger danne en høist mærkelig Modsetning til Sydeuropas, af den græske og romerske Cultur tidlig paavirkede Lande.

I nogle Universitetsforelæsninger, jeg i Efteraaret 1857 holdt i det kongelige Museum for nordiske Oldsager, troede jeg allerede at kunne antyde de første Omrids til en Deling af Steen- og Broncealderen. Fortsatte Jagttagelser og Sammenligninger have siden den Tid styrket mine tidligere Formodninger og i hvert Fald fremkaldt den faste Overbeviisning, at der baade i Steen og Broncealderen foreligge Kjendsgjerninger, som hidtil ikke have været tilstrækkelig paaagtede, og som dog ere af en saadan Vigtighed og Betydning, at de tilvisse fortjene en nøiag-

tig og omfattende Drøftelse af Oldforskerne i de forskjellige Lande.

I.

Med Hensyn til *Steenalderen* maa det først erindres, at Oldsagerne af Steen, navnlig en Deel af Steenhamrene, Flintdolkene eller Knivene og Pilespidserne, ofte frembyde saa ziirlige Former og en saa mærkværdig kunstig Forarbeidning, at man næsten skulde ansee det for umuligt at de kunde være tildannede alene ved Hjælp af andre Stene. Jeg har derfor ogsaa for flere Aar siden udtalt den Formodning, at de almindelige Steensager i Reglen hidrøre fra en Tid, da man alene havde Stene at arbejde med, hvorimod de ovenmeldte smukkere Sager skrive sig fra en Overgangstid, da man vel havde Metal, men da dette ikke var i Alles Hænder. I det kongelige Museum for nordiske Oldsager har man, ifølge samme Anskuelse, henført adskillige af de smukkeste formede Steenhamre til Broncealderen eller i al Fald til en Overgangstid fra Steen- til Broncealderen, ligesom jeg ogsaa selv i de af mig udgivne Afbildninger fra Museet har troet at burde hensætte nogle af disse Hamre til Broncealderens Begyndelse.

Alligevel vil det ikke kunne nægtes, at et saadant Skjøn altid maa blive noget vilkaarligt, naar ikke andre Kjendsgjærninger give bestemte eller dog høist sandsynlige Oplysninger om Tidsforholdene. Betragtningen og Sammenligningen af de større samlede Fund, især fra Østersdyngerne (eller de saakaldte »Kjøkkenmøddinger«) og fra Gravene (»Steendysserne« og »Jættestuerne«), ere i denne Henseende af fremragende Vigtighed. Heldigviis ere vi nu i Besiddelse af en stor Mængde Iagttagelser fra de forskjelligste Dele af Landet. Der er saaledes allerede formeentlig Stof nok tilstede til at foretage endog vidtstrakte Sammenligninger.

Saalænge man ikkun kjendte faa Østersdynger her i Landet, var der ikke nogen Grund til at troe, at de skulde hidrøre

fra en anden Tid, end Steenalderens sædvanlige Mindesmærker, de store Steengrave: Dysser og Jættestuer. Der var rigtignok den Forskjel imellem deres Indhold, at Steensagerne i Østersdyngerne gjerne vare ulige raaere og ufuldkomnere, end i Gravene. Men dette kunde jo ogsaa nok tænkes at være en Følge af tilfældige Omstændigheder, saameget mere som der i Steengravene selv stundom forekomme utilslebne Steensager, om nu endog kun enkeltviis, spredte mellem de andre.

Imidlertid opdagedes efterhaanden i forholdsviis kort Tid over halvtredsindstyve Østersdynger paa Kysterne af Jylland og Øerne, og, som det synes, derhos nogenlunde tilsvarende Skaldynger paa Kysten af Skaane. Det Overraskende ved disse Fund er det Eensartede i deres Bestanddele. Det er ikke alene Skaller af de selvsamme spiselige Dyr, men det er ogsaa de selvsamme raat tilhuggede Flintsager, navnlig en Slags Kiler eller Meisler, som paa en mærkelig overensstemmende Maade ere tildannede saaledes, at der ved Spaltningen er fremkommen en smal Eg paa den ene og en bredere Eg paa den anden Side. Disse Kiler, som før Østersdyngernes Opdagelse næsten slet ikke vare blevne ændsede, og som tilmed vare meget sjeldne, ere af Nogle benævnte »Ismeisler«.*) Foruden dem er der mange andre raat tilhuggede Flintøxer, Meisler, Pile, Flintkærner, Knuder og Flintflækker, Øxer af Hjortetak og en heel Deel Prene og Redskaber af Been, kort sagt Sager, som ikke bære Spor af Metal eller Forarbeidning dermed, men som alle baade ved deres Form og ved den hyppige Anvendelse af det lettere Materiale Hjortetak og Been, istedetfor Steen, røbe den høieste Ælde.**) De aller-

*) See Afbildningen i mit Skrift: »Nordiske Oldsager i det kongelige Museum i Kjøbenhavn« 1859. Nr. 2. Jævnfør Nilsson: »Skandinaviske Nordens Urinvånere« Lund 1838—1843. 1ste Cap. S. 41. Tavle VI Nr. 79.

***) »Nordiske Oldsager i det kongelige Museum.« 1859 Nr. 2, 3, 20, 29, 30, 46, 47, 48, 49, 60, 61, 62, 78, 79, 82, 83 ere enten fundne i Østersdynger eller fremstille Typer for de i disse sædvanlig forekommende Steen- og Beensager.

flæste Flintsager ere fuldkommen uslebne og have dog aabenbart, efter deres store Mængde at dømme, været brugte som de ere. Det er en reen Undtagelse at finde slebne og smukt polerede Steensager i Østersdyngerne selv. Høist sjældent er det ogsaa, i disse at træffe Steenhamre og andre mere udviklede Steensager. Navnlig hverken de ziirligt formede Hamre, der sædvanlig henføres til Broncealderens Begyndelse, eller Flintdolkene med indhuggede Ornamentter paa Haandtagene, som betegne Flintfabrikationens Høidepunkt, vides hidtil at være opdagede i Østersdyngerne.*)

Omvendt derimod i Steendysserne og Jættestuerne træffes gjennemgaaende meget smukt formede, forarbejdede og slebne Flintsager, desuden ziirlige Steenhamre, Ravsmykker og Leerkar, af hvilke flere have ret smagfulde Former og Ornamentter.***) Det er mig fuldkommen ubekjendt, at der nogensinde i en Steendysse eller Jættestue i det nuværende Danmark er opdaget saa danne eiendommelige raae Flintkiler, som de, der i saa stort, ja i fuldkommen overveiende Antal forekomme i Østersdyngerne. En ganske sjelden Gang ere overordentlig raae Kiler og andre Flintstykker i Steenalderens Gravhøie trufne løst liggende i Jordfylden uden at henhøre til nogen Grav, hvilket med Grund lader formode, at de oprindeligt have ligget i den Jordmasse, hvoraf Høiene ere blevne sammenkastede. Ikkun i Skaane, i Nærheden af Christianstad, er der i formeentlige Rester af en Jættestue eller Steendysse ved Menneske- og Dyrebeen og ved Kogekar af Leer fundet et Par af de nysnævnte karakteristiske Kiler eller Øxer.***) Men deels er dette Fund af noget uvis Beskaffenhed, og deels, selv om der paa Stedet virkelig havde været en Steenalders Grav, vilde det, som noget ganske Enestaaende i sin Art, ikke be-

*) »Nordiske Oldsager» Nr. 103—108 og 52.

**) »Nordiske Oldsager» Nr. 94—102.

***) N. G. Bruzelius: Svenska Fornlemningar, Första Häftet, Skåne. Lund 1853. 8. Sid. 29—30.

tyde Synderligt. Der har naturligviis været Overgange mellem de forskjellige Culturtrin, og man tør følgelig ingensinde vente at finde hvert Tidsrum fuldkommen skarpt begrændset. Det kan saaledes heller ikke overraske, at man i Østersdyngerne enkeltviis finder Spor af slebne Flintsager og af bedre forarbejdede Steensager i det Hele. Ved Sammenligninger af en saadan Art er det aabenbart de større almindelige Resultater, hvorpaa det fornemmelig kommer an, og et sligt almindeligt Resultat tør det visselig, efter de forhaandenværende Erfaringer at dømme, nok siges at være: *at Østersdyngerne i Reglen indeholde en egen Klasse Flintredskaber af den allerraaeste, simpleste Art ligesom ogsaa meget raae Leerkar og en egen Slags, forholdsviis talrige Beensager; men at Steendysserne og Jættestuerne gjemme ganske anderledes forarbejdede, ulige mere udviklede Flintredskaber, Steensager, Leerkar, Ravsmykke. m. m.*

Ogsaa udenfor Østersdyngerne, Steendysserne og Jættestuerne er en tilsvarende Forskjel iagttaget ved Fund af Steensager. De mangfoldige Flintstykker: Flækker, Kjærner, Knuder og Øxer eller Kiler, som for en Deel Aar siden opsamledes paa de fordums Kyster af den nu landfaste Egø eller Eiø ved Korsøer Noer, fremvise den meest paafaldende Overeensstemmelse med de for Østersdyngerne karakteristiske raae Flintsager, ja i den Grad, at kun ganske enkelte Stykker bære Spor af Slibning eller i det Hele af en ziirligere Forarbejdning. En anden større Samling af raae Steenredskaber fra Øen Anholt frembyder i det Hele taget vel en lignende Kjendsgjerning, men maaskee dog ligesom noget mere Cultur, idet de raaeste og simpleste Former begynde at træde tilbage for en i visse Retninger mere afvexlende Forarbejdning. Efter alle tidligere Erfaringer træffer man i større samlede Fund af Steensager saagodtsom ingensinde de raaeste og de smukkeste Steensager blandede mellem hinanden. De danne aabenbart to indbyrdes meget forskellige Grupper.

Allerede heraf er der Grund til at slutte, at Østersdyngerne og Kystfundene med deres væsentlig raae, karakteristiske Flint-

sager og Redskaber af Been betegne et særeget Tidsrum af Steenalderen, medens Steendysserne og Jættestuerne med deres ziirlige Flintsager, med deres som oftest smukt slebne Flintkiler og Meisler og med deres øvrige nette Sager af Been, Rav og brændt Leer antyde et andet, mere udviklet og rimeligviis tillige sildigere Tidsrum indenfor den samme Steenalders Omraade.

Denne Formodning maa vistnok siges at vinde anseelig Bestyrkelse derved, at man i andre Lande, navnlig i England og Frankrige har fundet meget raae Flintredskaber og andre Oldsager af Steen og Been, som i paafaldende Grad ligne vore Fund fra Østersdyngerne, og som ligeledes føre Tanken tilbage til en særegen Tidsalder langt ældre, end dem, man forhen gennem Oldsagerne har kunnet paapege.

Jeg vil ikke videre berøre, at der i et Sandlag ved Plau i Meklenborg for nogle Aar er fundet et menneskeligt Skelet i bøiet, næsten knælende Stilling tilligemed en Øxe af Hjortetak, et Par Redskaber af Vildsvinetænder og nogle tildeels gennemborede Hjortetænder, da man formeentlig neppe med nogen Sikkerhed, som dog Lisch har gjort, fra Begrave'sesmaadens og Redskabernes store Simpelhed kan slutte til, »at denne Grav tilhører et Autochton-Folk og gaaer tilbage til en Tid, der ligger forud for Steenperioden.»*) Men jeg maa i Særdeleshed fremhæve, at der i det vestlige Europa ikke sjelden baade i Huler, især Drypsteenshuler, og Klipperevner er fundet overmaade raae Redskaber af Flint og Been i Forening med Knokler af store, forlængst uddøde Dyrearter, og at der endvidere i Egnen af Amiens og Abbeville i Frankrige gjentagne Gange, ogsaa med Been af de store uddøde Dyr: Rhinoceroser, Elefanter, Oxer, Heste o. s. v. er truffet meget lignende raae Flintredskaber under svære, fuldkommen uforstyrrede Gruus- eller Rullesteens-

*) Jahrbücher und Jahresber. des Vereins für meklenburg. Geschichte und Alterthumskunde. Schwerin 1847. XII pag. 400—401.

lag, hvis Dannelse sikkert ligger mange Aartusinder tilbage i Tiden. Mr. Boucher de Perthes i Abbeville og Dr. Rigollot i Amiens, hvem de sidstnævnte mærkelige Opdagelser skyldes, ere enige i, at de paagjeldende raae Steenredskaber, som i Lighed med vore Steensager fra Østersdyngerne altid fremvise de simpleste Former og som saa at sige ingensinde frembyde Spor af Slibning, maae henhøre til en egen ældgammel Periode, som endog af Nogle har faaet Navnet »antidiluviansk» eller i al Fald »antikeltisk». Den keltiske Tidsalder indbefatter nemlig, efter de franske Oldforskeres Mening, den egentlige Steenalder, der i Frankrige som hos os udmærker sig ved smukke, ofte ziirligt slebne Steensager og ved store, omhyggelig byggede Steengrave.

Hvad enten man nu vil hidlede disse Steenalderens anseeligere Mindesmærker fra Kelterne, eller, som jeg troer, langt snarere fra en forkeltisk og i det Hele forhistorisk Befolkning, saa bliver dog Overeensstemmelsen mellem de i Frankrige og hos os gjorte Iagttagelser om forskellige Arter af Steensager ikke mindre paafaldende. I og for sig er det unægtelig høist sandsynligt, at de raae, med Metallers Brug ubekjendte Urbeboere hverken her i Norden eller i det nordvestlige Europas Kystlande strax ved deres første Fremtræden ere begyndte med at opføre saa storartede Mindesmærker, som Steendysserne og Jættestuernerne virkelig ofte ere. De svære, sammenstillede Steenmasser, de saa omhyggeligt byggede Steenkamre, hvor Sidestenenes fladeste, stundom tydelig udspaltede Side bestandig vender indad, de umaadelige Overliggere, hvis fladeste Side ligeledes er vendt indad mod Kamret, hvor de danne et ordentligt Loft, de flade Steenfliser endelig, i Form næsten af Muurfliser, hvormed Mellemrummene mellem Sidestenene ere opfyldte, ikke at tale om de net forarbejdede Sager af Steen, Been, Leer og Rav, som Kamrene gjerne indeholde — Alt tyder hen paa, at disse ere opførte af et Folk, som i længere Tid har været fast bosiddende i Landet, som maa have udviklet en vis Cultur, og som sikkert

endog maa have staaet paa Overgang til Kundskab om Metallet og dets Brug. Der gives ikke faa Efterretninger om Fund baade af Bronze- og Jernsager i Forbindelse med Steen- og Beensager i de nysnævnte Steengrave, og jeg har selv i enkelte Kamre truffet Spor af Metal. Men ligesom nogle af disse Metalsager gjerne i en langt sildigere Tid kunne være nedfaldne i Gravene, saaledes maa det ogsaa erindres, at der hyppig kan være skeet en Sammenblanding mellem de Ting, der ere fundne i de oprindelige Gravkamre, og dem, der ere opdagede i Jorden udenfor Gravkamrene selv. Det er en Kjendsgjerning, at man meget ofte lige udenfor de almindelige Steenkamre, som kun indeholde Skeletter og Oldsager af Steen og Been, kan træffe enten Skeletter eller brændte Been med Broncesager, hvilket naturligvis maa henlede Opmærksomheden paa en Overgangstid fra Steen- til Bronzealderen.

Ved Steendyssernes og Jættestuernes Forekomst er der endnu den saare mærkelige Omstændighed, at de aldrig ere truffede i Norge eller det øvre Sverige nordenfor de store Søer, i hvilke Egne dog adspredte Steensager komme tilsyne lige op i Lapmarken. Saavidt man kan skjønne, ere tilmed de i Dysserne og Jættestuerne opgravede Cranier af temmelig forskjellig Art, idet nogle ere mere runde, andre mere aflange, hvoraf man med Grund synes at kunne slutte, at Folkeracen paa den Tid ikke har været saa fuldkommen reen og ublandet, som Urfolk sædvanlig ere. Naar man nu hertil lægger, at Folkefærd paa det laveste Trin af Culturen, som Eskimoerne og mange vilde Stammer paa Sydhavsøerne og i Amerika, gennem Aartusinder vedblive at staae paa samme Trin, at de i al Fald ikke udvikle sig uden gennem en længe fortsat betydelig fremmed Paavirkning og vel endog Folkeblandning, og naar man fremdeles veed, hvorledes i en sildig Tid i Amerika vilde Indianerstammer have søgt at fortrænge de lavere staaende Eskimoer, tør det formeentlig neppe længere ansees som en dristig Formodning, at i den fjerneste Oldtid vare muligen endog flere vilde, raae Urstammer spredte over en stor Deel af det

skandinaviske Norden, hvor de vankede om paa Kysterne, Søbredderne og i de uhyre Skove, og at der da i en sildigere Tid i det sydligste Skandinavien er indvandret en mere udviklet Stamme, som undertvang og blandede sig med den ældre Race, og som har efterladt sig de store Steenmindesmærker, der endnu vække vor Forbauselse. I hvert Tilfælde maa jeg ansee det for høist sandsynligt, at vi nu for Danmarks Vedkommende kunne paavise Steenalderens Begyndelse og Slutning gennem:

1. *den ældre Steenalder*, der omfatter Østersdyngerne og flere af vore Kystfund med deres raae Redskaber af Flint og Been,
- samt 2. *den yngre Steenalder*, der omfatter de store Steenmindesmærker, Dysser og Jættestuer, med deres ziirligere Sager af Steen, Been, Rav og brændt Leer.

Nærmere Undersøgelser ville sikkert lidt efter lidt oplyse, at denne nye Deling af Steenalderen kan antages at gjælde for mange andre Lande, især Kystlande, i Europa.

II.

Man er forhen bestandig gaaet ud fra den Anskuelse, at der mellem Steen- og Broncealderen var en overordentlig skarp Grændse, som bestemt tydede hen paa, at der maatte være indvandret et nyt Folk, der strax aldeles underkuede Steenalderens Befolkning og indførte ganske nye Gravskikke og i det Hele en heel ny Cultur i Landet. Istedetfor at de Døde i Steenalderen almindelig bleve begravede ubrændte i store Steenkamre med Redskaber, Vaaben og Smykker af Steen, Been og Rav, bleve de nu i Broncealderen, meente man, i Reglen brændte og de tiloversblevne Been tilligemed Asken nedlagte enten i smaae Steenkister eller i Askeurner. Ganske undtagelsesviis vare Liggene nedlagte ubrændte, men i alle Tilfælde forekom de i Forbindelse med smukt formede og udarbejdede Vaaben, Redskaber og Smykker m. m. af Bronze og Guld. Meget sjeldent var

det, som man troede, i Broncealderens Grave at træffe Redskaber eller Vaaben af Steen blandede med Broncealderens eiendommelige Sager, og endnu sjeldnere, næsten aldrig, var der Spor til en gradeviis Udvikling fra Steenalderens ældre og simple til Broncealderens nyere og høiere Cultur. Alt skulde saaledes pege hen paa et mærkværdig pludseligt Omsving i hele det sydlige Skandinaviens Bebyggelses- og Culturforholde. Som bekjendt, indskrænke nemlig Broncealderens Grave her i Norden sig omtrent til de samme sydlige Egne, som Steenalderens Dysser og Jættestuer, idet de hidtil ikkun enkeltviis ere opdagede i Norge og det nordlige Sverige.

Men ligesaa naturligt som det er, at den kraftige og vidt-udbrede Folkestamme, der har opført de forhen talløse Dysser og Jættestuer, ikke paa eengang har ladet sig aldeles fortrænge eller tilintetgjøre, ligesaa klart synes det ogsaa at fremgaa af forskellige Kjendsgjerninger, at en mere gradeviis Overgang, end den man før har kunnet paavise, virkelig har fundet Sted.

Det kan ikke nægtes, at de allerfleste Sager fra Broncealderen ere af Bronze — en kunstig Sammensmeltning af Kobber og Tin — medens Sager af reent Kobber henhøre til de største Sjeldenheder. Imidlertid er der efterhaanden, saavel hos os, som i andre Lande, navnlig i Irland, opdaget adskillige Paalstave, Meisler og Knive eller Spydspidser af reent Kobber, hvoraf Nogle synes at ville slutte, at der forud for den egentlige Bronzeperiode er gaaet en Kobberalder, i hvilken man endnu ikke havde lært at blande Kobberet med Tin. Man har henviist til Fund baade fra Asien og navnlig fra Amerika, hvor der før Europæernes Ankomst maa have hersket en Kobberalder, som i Tidernes Løb kun i visse, mere begunstigede og mere civiliserede Egne var veget for en *Broncealder*.

Hertil maa det dog bemærkes, at Kobberalderen i Amerika ligefrem har sin Oprindelse deraf, at Kobberet i nogle nordlige Egne forekommer saa reent og saa let tilgængeligt, at de Indfødte uden synderlig Vanskelighed hugge Metallet ud med Steenredskaber

og derefter ligeledes ved Hjælp af Steenredskaber tilhamre det i kold Tilstand uden nogen Smeltning. Fra disse overordentlig kobberrige Egne ere deels Klumper af uforarbejdet Metal, deels raat tilhamrede Vaaben, Redskaber og Smykker udbredte over store Strækninger af det amerikanske Fastland, hvor ogsaa Kobbersagerne stadig findes i Forening med Steensager. Der maa i det Hele kun have været saare ringe Forskjel paa Nytten og Brugbarheden af Redskaber og Vaaben af Steen og af hamret Kobber; i en stor Deel af Amerika kan derfor ogsaa Steen- og Kobberalderen siges at falde ganske sammen.

Saavidt bekjendt har man i Europa endnu ingensinde, som i Amerika, fundet Sager af reent Kobber i Forbindelse med Steensager eller i Grave fra Steenalderen, hvorimod Kobbersagerne ere truffene enkeltviis eller ved Sager fra Broncealderen. I de Steenkamre og Jættestuer, som skulle have indeholdt Spor af Metal, har man hidtil kun fundet Jern eller, som f. E. i Jættestuen ved Øhm,*) Sager af Bronze. Havde man i Europa havt en egen Kobberalder umiddelbart efter Steenalderen eller samtidig med dennes Slutning maatte man naturligst vente at finde Levninger af den i de seneste Grave fra Steenalderen. Der er desuden den store og væsentlige Forskjel paa de amerikanske og europæiske Kobbersager, at de amerikanske *kun ere hamrede* uden nogensomhelst Smeltning, men at de europæiske, idetmindste de hidtil kjendte, *ere støbte*, hvilket, da Støbningen af reent Kobber er forbunden med ikke faa Vanskeligheder, altid røber en høiere Cultur, et større Fremskridt i Metallens Bearbejdning. De europæiske Kobbersager kunne i denne Henseende meget gjerne hidrøre fra den virkelige Broncealder, i Særdeleshed, hvis man vil antage, at mere tilfældige Omstændigheder, t. E. øieblikkelig Mangel paa Tin, have samvirket til, at Kobberet blev benyttet som det var uden nogen Tilsætning af andet Metal.

*) Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed II. 178—179.

Men om man end følger ikke ved Kobbersagerne tør ansee sig berettiget til at indføre en egen Kobberalder i Europas nationale Archæologie som en Overgangstid fra Steen- til Bronzealderen, og om end Forskjellen mellem de simple Steensager og de ziirlige Broncesager er ligesaa brat og iøinefaldende, som tilforn, saa gives der dog en anden Vei, ad hvilken en Overgangsperiode nu synes kjendelig at kunne spores.

Det er før bleven stadig sagt, at den almindelige Gravskik i Bronzealderen var at brænde Ligene, og at disse ikkun *undtagelsesviis* bleve begravede ubrændte. Men efterhaanden ere dog de formeentlige »Undtagelser« voxede op til en saadan Mængde baade her i Landet og andetsteds, at man uvilkaarlig maa komme til den Erkjendelse, at den Skik i Bronzealderen at begrave Ligene ubrændte betegner et eget Tidsrum, i al Fald en Mellemtilstand mellem to grundforskjellige Gravskikkens Herredømme.

Den sædvanlige Form, hvorunder de ubrændte Liig forekomme i Bronzealderens Grave, er i Kister, satte af flade Stene og dækkede med større Overligger. Disse Kister ere i Hovedsagen af samme Art, som de kisteformige Gravkamre fra Steenalderen; kun ere de i Reglen noget mindre. Desuden ere de ogsaa meest kun bestemte til at optage et enkelt Liig. Deres Forekomst er ikke indskrænket til enkelte Egne. For at nævne nogle Exempler, ere de trufne flere Steder paa Bornholm t. E. i Tillehøien ved Rønne, i Sjælland ved Huldby i Nærheden af Skjelskør, ved Gjerlev, Antvorskov Birk, ved Skjelby mellem Sorø og Nestved, ved Udby paa Tudsenæs, ved Ishøi, ved Lille Lyngby, Frederiksborg Amt, og paa Seierø. Ved Annise i Nærheden af Frederiksborg fandtes først i en stor Høi en smuk Kiste med Skelet og Broncesager, og senere i en anden Høi idetmindste 7 til 8 Steenkister, der alle indeholdt ubrændte Liig ved Bronzevaaben og Smykker. Ogsaa i Fyen, Jylland og Slesvig er der gjentagne Gange gjort lignende Fund, især dog i det nordlige Jylland, nord for Liimfjorden. Mærkeligt nok er det i denne Henseende, at de faa Opdagelser af Bronzealders

Grave i Norge paa Karmøen og ved Hafursfjorden ligeledes have frembudt ubrændte Liig i Steenkister med Bronzevaaben. Det Samme er for en Deel ogsaa Tilfældet med Bronzealderens Grave i Bahuslehn og paa Gotland. Ligeledes Skaane har flere Fund af ubrændte Liig og Broncesager at opvise.

Men Spørgsmaalet er nu, om man maa ansee den Skik i Bronzealderen at begrave Ligene ubrændte for ældre, end den at brænde dem. Allerede for flere Aar siden i Forelæsninger ved Universitetet (Efteraaret 1857) udtalte jeg den Anskuelse, at de ubrændte Liig antydede en Overgang fra Steen til Bronzealderen, og at følgelig Liigbrændingen først var bleven almindelig udbredt eller vel endog eneherkende i Slutningen af Bronzealderen. Dette fremgik, som jeg troede, ikke alene deraf, at man navnlig ved de ubrændte Liig hyppigst havde truffet Steensager blandede med Broncesager, men ogsaa fornemmelig af den Omstændighed, at man, saavidt bekjendt, aldrig paa Bunden af en Gravhøi havde opdaget brændte Liig med Broncesager og ovenover dem ubrændte Liig fra samme Alder, hvorimod man havde en Mængde Erfaringer, baade fra Norden og andre Lande, om Fund af ubrændte Liig paa Bunden og af brændte Liig ovenover dem i de samme Høie fra Bronzealderen. Hertil kommer, at de aflange Steenkister med Skeletter og Broncesager ofte ved deres Beliggenhed og Beskaffenhed røbe nøie Forbindelse med Steenalderen. I den saakaldte Baunhøi ved Vester-Agger fandtes saaledes paa Bunden en Steenkiste af Rullestene med svære Overligger, hvori laa et Skelet med en Landse- eller Spydspids af Flint, og tvers over denne Kiste var sat en anden, hvori et ubrændt Liig var nedlagt med en Klinge af en Broncedolk. En Steenkiste i en Høi ved Hørdum, Hassing Herred, Thisted Amt havde, ligesom Dyssernes og Jættetuernes Steenkamre, paa Bunden et Lag brændte Flintestene, og i en anden Steenkiste, der ogsaa havde en Belægning af brændte Flintestene paa Bunden, ved Vang, Thisted Amt, fandtes Levninger af et Liig, der havde været begravet *siddende*,

hvilket ganske minder om Gravskikkene i Steenalderen. Ved Liget saaes Spor af Bronzevaaben og tæt ved Kisten laa et nogenlunde bevaret Broncesværd. Udenfor Norden var det i Særdeleshed i Meklenborg og England, at tilsvarende Iagttagelser vare gjorte. Overhovedet har England afgivet mange, næsten de fleste Vidnesbyrd om en stadig forekommende Blanding af Steen- og Broncesager netop ved ubrændte Liig.

Men de seneste Aar have i en mærkelig Grad bekræftet Rigtigheden af min Formodning om Brydningen af de forskjellige Gravskikke i Bronzealderens første Tid. Umiddelbart efter mine Forelæsningers Slutning indtraf Efterretninger fra Meklenborg om interessante Fund af Skeletter med Steen- og Broncesager, hvoraf ogsaa Lisch selvstændig havde sluttet, at den Skik i Bronzealderen, at begrave Ligene ubrændte, maatte være den ældste*). Senere ere saamange tilsvarende Iagttagelser gjorte i Skaane og de øvrige Dele af det gamle Danmark, at man vistnok med temmelig Sikkerhed kan begynde paa, efter Tidsfølgen at ordne de forskjellige, til Bronzealderen henhørende Gravhøie, i bestemte Grupper. Som to store Hovedafdelinger af Gravene fra Bronzealderen og som Grundlag for en Deling af Bronzealderen i et ældre og yngre Tidsrum, tør man formeentlig opstille

- 1) de Grave, som indeholde *ubrændte* og
- 2) de Grave, som gjemme *brændte* Liig.

Som de allerældste Grave og som Overgangsled fra Steenalderens Cultur og Gravskikke maae nævnes de *store Steenkister, dækkede med anseelige Overligger*. Af disse har navnlig Hs. Majestæt Kongen udgravet flere i den seneste Tid, dels ved Jægerspriis og dels ved Skodsborg i den saakaldte Jægersborg Dyrehave. I Høiene ved Jægerspriis fandtes i ikke mindre, end tre Kister, Bronze- og Steensager blandede sammen. I Jægersborg Dyrehave laae 5 Gravhøie i en Klynge, af hvilke adskillige

*) Meklenburg. Jahrbücher XXII 279—287.

indeholdt endog flere Steenkister med ubrændte Liig. Nogle af disse Liig havde aabenbart, efter Benenes Beliggenhed at dømme, været begravede i siddende Stilling. Ved alle Høiene gjordes den Erfaring, at de største og sværeste Steenkister vare paa Bunden af Gravene, men at de lettere og mindre Kister, der øiensynlig vare fra en senere Tid, laae høiere oppe. Endelig i Udkanten af alle Høiene fandtes Leerkar eller smaae Steenkister med brændte Been og Aske som Modsætning til de ældre Begravelser med ubrændte Liig paa Høienes Bund.

Jo mere Gravenes eller Steenkisternes Indretning og Form fjerner sig fra Dyssernes og Jættestuernes kisteformige Kamre, desto yngre maa man vistnok ansee dem for at være. Nærmest ved Steenkisterne med Overliggere komme derfor ogsaa *de aflange Steenkister med Skeletter og Broncesager, som ikke ere dækkede med store Stene, men som upaatvilelig have været dækkede med Træplanker*. Af denne Art maae isærdeleshed fremhæves Grave paa Morsø og ved Hørning i Nærheden af Skanderborg.

Som en tredie Hovedklasse af den ældre Bronzealders Grave maae vistnok de ansees, *i hvilke de ubrændte Liig slet ikke ere omgivne af ordentlige Steenkister, men alene af smaae Steenindfatninger eller ogsaa ligefrem dækkede af en Steendynge*. Saa-danne Fund ere gjorte ved Kjeldby paa Møen, hvor henimod ti ubrændte Liig havde været begravede paa Bunden af Høien, medens en Deel brændte Liig vare nedsatte i Udkanten, fremdeles mellem Lund og Malmø i Skaane, hvor der ved Skeletter fandtes baade Bronze- og Flintsager, desuden ogsaa ved Dabel i Meklenborg, hvor ligeledes Flint- og Broncesager vare blandede. Det er dog lidet sandsynligt, at man i et saa udviklet Tidsrum, som Bronzealderen i mange Henseender var, skulde oprindeligt have dynget løse Haandstene umiddelbart ovenpaa Ligene, især da man seer, med hvor stor Omhu t. E. Broncesværdene stundom ere nedlagte i Gravene. I en Steenkiste i en Høi i Jægersborg Dyrehave opgravede Hs. Majestæt Kongen

saaledes (i Sommeren 1858) et med smaae indlagte Ravstykker prydet Broncesværd, som var omhyggelig indesluttet i en spaltet Træstok, der dannede ligesom en Kasse om Sværdet. Flere Forskere have ogsaa paastaet, og vistnok med Rette, at Ligene oprindelig maae have været begravede *i en Indfatning eller formelig Kiste af Træ*, men at disse Kister da i Tidernes Løb ere blevne fortærede af Ælde. I detmindste er det sikkert, at Levninger af Træplanker eller Trækister flere Gange ere truffet i Broncealderens Høie baade her og i andre Lande. Endogsaa paa et Høidedrag ved Tygelsjö i Skaane, hvor ingen Gravhøie vare synlige, har man opdaget flere Rækker af mangfoldige Skeletter, der øiensynlig havde været nedlagte i Rammer eller Kister af Træ, og ved dem en Spiralarmring af Bronze og Spydspidser af Flint og Been.

En egen Afart af de Grave, som antages at have indeholdt Træindfatninger eller Kister af Træplanker til Ligene, danne de Høie, der *gjemme Gravkister af store spaltede og udhulede Egestammer*. I Udlandet, saavel i Meklenborg og Bøhmen som ogsaa i England, ere gjentagne Gange slige Egestammer fundne og i dem ubrændte Liig med Vaaben og Smykker af Bronze, Steen og Guld samt Træskaaler, Spor af Dyrehuder og vævede Tøier m. m. Med Undtagelse af et enkelt saadant Fund i Ditmarsken ere her i Landet alle de øvrige hidtil gjorte i Sønderjylland eller i al Fald lige op paa Nørrejyllands Grændse, nemlig ved Bollerslev og Uk, ved Emmerlef, Maugstrup, Skjærbæk og Skodborg. Mærkeligt nok skal man næsten i alle disse Egekister forgjæves have søgt efter ubrændte eller brændte Been, men da der i nogle af dem er truffet Haarlokker, der ikke tyde paa Liigbrænding, og da iøvrigt ubrændte Liig stadig ere fundne i de fuldkommen tilsvarende Egekister i andre Lande, er det meget troligt, at ogsaa vore Egekister væsentlig maae have gjemt ubrændte Liig.

I hvert Tilfælde synes det dog som om de Gravhøie, der gjemme Trækister, hvad enten nu disse ere af Træplanker eller af

hele Egestammer, hidrøre fra Slutningen af den ældre Bronzealder, fra en Tid, hvor en Blanding af de ældre og yngre Gravskikke begyndte at fremtræde stærkere, end før, og hvor aabenbart den gamle Skik at begrave Ligene ubrændte var i Begreb med at forsvinde. I den før omtalte Gravhøi ved Dabel i Meklenborg saaes der tæt ved et ubrændt Liig Spor til Liigbrænding, og i en stor Gravhøi ved Ruchow, ogsaa i Meklenborg, var vel det i den spaltede Egestamme nedlagte Liig ubrændt, hvorimod to andre Liig tæt ved Siden af vare brændte. Ogsaa i Skaane har man uafhængig af disse Iagttagelser sluttet, at Hovedligene paa samme Maade stundom ere blevne begravede ubrændte, medens Ligene af Qvinder eller mindre betydelige Folk bleve brændte. Nogle have endogsaa troet, at det i den ældre Bronzealder muligen fortrinsviis var Krigere — maaskee endog Rester af en gammel, kraftig Befolkning — som ikke have villet bøie sig for den nye Cultur og som derfor ogsaa paa gammel Viis ere blevne begravede ubrændte. Saameget er unægtelig vist, at man ved de ubrændte Liig i Bronzealderens Grave, i Kister af Steen og Træ, gjerne finder Broncesværd eller andre Bronzevaaben, som tyde hen paa, at de Gravlagte have været Mænd og Krigere.

Eiendommelige for *den yngre eller senere Periode* af Bronzealderen ere upaatvivlelig *de Grave, som alene indeholde brændte Liig*. Men selv blandt dem turde man muligen kunne udsondre Overgangene fra de ældre til de nyere Gravskikke.

Det er nemlig meget paafaldende, at man ofte, t. E. ved Skaaninggaardene paa Jægerspriis, ved Guldsted nær Fredriksund og ved Hvidegaarden, ikke langt fra Lyngby, har truffet *Steenkister af en Mands Længde, som ikke have gjemt Skeletter, men brændte Been indsvøbte i vævet Tøi* og henlagte paa Dyrerhuder ved Sager af Bronze, hvoriblandt, som ved Hvidegaarden, endog er fundet en Piil af Flint. Ogsaa i et stort Steenkammer ved Korsøer henlaae Steen- og Broncesager i Forening ved *brændte Been*. Det er ligesom en Erindring fra den ældre Grav-

skik, da Ligene bleve begravede ubrændte, at Steenkisterne og Kamrene endnu skulde have en anseelig Størrelse, en Mands fulde Længde.

Men denne Skik kan heller neppe have holdt sig længe. Efterhaanden som Liigbrændingen blev mere udbredt og grundfæstet, blev ogsaa *Størrelsen af Steenkisterne mere og mere indskrænket*. Steenkisten behøvede nu ikke at være større, end at den kunde rumme de brændte Been, enten løst henlagte eller samlede i en Askekrukke, og derhos i det Høieste den Afdødes Vaaben og Smykker. Meget ofte findes flere saadanne Steenkister i een og samme Høi, og endnu oftere træffes en sliq Steenkiste som den egentlige Hovedgrav paa Bunden af Høiens Midte; rundt om i Udkanterne ligge de mindre Grave, bestaaende af Askekrukker, fyldte med brændte Been og Aske og omsatte med smaae Haandstene. I enkelte af disse Askekrukker findes af og til Bronze- og Jernsager samlede, hvorimod Gravene længere nede i Høiene ikke sjældent fremvise Sager baade af Bronze og Steen.

Dette gjelder ikke alene om de Høie, som i deres Indre have smaae Steenkister, men ogsaa om dem, som i Midten *kun have Steendynger*, hvorunder Askekrukkerne eller de brændte Been ere henlagte. I en anden Gravhøi ved Dabel i Mekklenborg, end den før berørte, laae der Sager af Flint og Bronze ved brændte Liig under en Steendyngge, og noget Lignende iagttoges i en Gravhøi ved Hadeby i Nærheden af Slesvig. Paa det sidste Sted syntes man at kunne spore *en lille Kiste af Træ*, og det er overhovedet et Spørgsmaal, som vil fortjene nærmere Undersøgelse, om der ikke idetmindste i nogle af de mangfoldige Gravhøie, som under Dynger af Smaastene gjemme brændte Menneskebeen, oprindeligt har været smaae Trækister, hvori de brændte Menneskebeen fra først af vare samlede.

I ikke faa Broncealders Høie sees paa Bunden tydelige Spor af at *Liget eller Ligene ere brændte paa samme Sted, hvor Høien senere er bleven opført*. Men der er da stundom den

Synderlighed, at de fra Brændingen tiloversblevne Been ikke ere blevne nedsatte paa Brandstedet, paa hvilket man kun har henlagt Broncesværdet eller overhovedet Vaabnene og Smykkerne, tildeels dækkede af og omgivne med Stene. De brændte Been derimod ere blevne indlagte i Askekrukker, som da igjen ere hensatte foroven eller i Udkanterne af Høien. Ligesom man endelig finder, at Gravhøiene fra Broncealderen gjerne i Modsætning til Steenalderens, ere opførte paa de høiest mulige Steder, navnlig hvor der var fri Udsigt til Havet, saaledes træffer man ogsaa paa meget høie Banker t. E. Skamlingsbanken i Slesvig og Bovbjerg i Nørrejylland hele Rækker af Askekrukker med brændte Menneskebeen, uden at Spor til Gravhøie ellers der ere synlige. Det er den samme Trang til at have et høit- og fritliggende Hvilested som ogsaa kjendelig aabenbarer sig i Jernalderen, isærdeleshed i den egentlige Vikingetid.

En yderligere Bekræftelse paa Rigtigheden af den her forsøgte nye Inddeling af Broncealderen efter Beskaffenheden og Indholdet af dens efterladte Grave, vilde det unægtelig være, hvis man kunde paavise, at der i de forskjellige Arter af Grave stadig fandtes Oldsager, som ogsaa røbede kjendelig Forskjel i Tiden.

Det ligger i denne Henseende meget nær at antage, at de Grave, hvor Oldsager baade af Steen og Bronze blive opdagede, maatte være af de ældre, siden Brugen af Steen paa gammel Viis altsaa endnu ikke var forsvunden. Men Steensager forekomme i alle Slags Grave fra Broncealderen saavel i Forening med ubrændte, som med brændte Been. Det maa desuden vel erindres, at de enkelte Steensager, som træffes spredte mellem Broncesager, gjerne i flere Tilfælde kunne have været Amuletter eller ifølge en eller anden overtroisk Mening være blevne nedlagte i Gravene. Længe efter at Metallet var almindelig kjendt og benyttet hos Jøderne ere de jødiske Præster vedblevne at benytte Steenknive til Omskjærelsen. Hos Ægypterne brugtes ogsaa langt ned i Tiden Knive af Steen til dermed i Ligenes

Sider at foretage de hellige Indsnit, som vare nødvendige for at rense Indvoldene og som saaledes gik forud for Balsameringen. Af denne Grund findes ikke sjelden slige Steenknive endnu liggende ved Mumierne i de ægyptiske Grave.

Til lignende religiøst Brug, især til Offeringer, vides Steenknive at have været anvendte saavel i China og Mexico indtil for faa Aarhundreder siden, som ogsaa i Oldtiden hos Phoenicierne og Romerne. Smaa Flintpile indfattede i Guld og Sølv, der ere fundne baade i olditaliske Grave og høiere mod Norden i Irland og Skotland, bære tilstrækkelig Vidne om, at man i Syden som i Norden har tillagt de ældgamle Flintsager en særegen magisk Kraft. Om en tilsvarende Overtro i det gamle Norden havens Efterretninger i Ørvar-Odds-Saga, og det er ikke usandsynligt, at den ved Hvidegaarden fundne, omhyggelig indsyede Flintpiil er et oplysende Exempel paa denne Overtro. I al Fald er det bekjendt, at Almuen i de fleste Lande den Dag i Dag nærer overtroiske Forestillinger med Hensyn til de af Jorden opgravede Steensager. Forekomsten af enkelte Steensager i Broncealderens Grave tør følgelig neppe i og for sig anføres som Beviis paa saadanne Graves høie Ælde. Alligevel fortjener det Opmærksomhed, om det ikke skulde bekræfte sig, hvad man allerede nu synes at kunne skjønne, at Blandingen af Steen- og Broncesager hyppigst kommer tilsyne i de formeentlig ældste Grave med ubrændte Liig, hvilke jo ogsaa netop skulde ligge Steenalderen nærmest.

Sammenligner man iøvrigt de Broncesager, som opgraves i de sandsynligviis ældste Grave, med dem, der stadig findes i de yngre, vil man neppe være istand til at paavise nogen iøinefaldende Forskjel. Oldsagerne ere rigtignok endnu heller ikke tilbørlig sondrede. Men selv om det senere skulde lykkes at skjelne mellem den ældste og yngste Broncealderes Sager, maa man dog vist være belavet paa at træffe en anden Udviklingsgang, end den, der er foregaaet i Steenalderen. Istedetfor nemlig at Udviklingen her naturligen er skredet frem fra et meget raat,

lavt Standpunkt til et høiere, mere udviklet, har snarere en Tilbagegang fundet Sted fra Bronzealderens Begyndelse til dens Slutning. Sagerne fra de ældste Grave turde i al Fald være ligesaa smukt formede og forarbejdede, som Sagerne fra Overgangstiden mellem Bronze- og Jernalderen, maaskee endogsaa for en Deel i en renere, mere oprindelig Stil. De simple og smagfulde Former og Ornamentter, som aabenbart fra først af ere indkomne med Metallet, have neppe kunnet holde sig i Tidernes Løb fra en gradviis Udartning, hvorom ogsaa Fund i andre Lande fra Overgangstiden mellem Bronze- og Jernalderen synes at afgive Vidnesbyrd. Et klarere Lys i denne Retning vil først blive vundet naar vi erholde den fornødne omfattende Kjendskab til de første Berøringspunkter mellem den yngste Bronzealder og den ældste Jernalder, der for Øieblikket navnlig for vort Nordens Vedkommende endnu savnes.

Men selv om følgelig Betragtningen af Bronzealderens Oldsager ikke giver bestemte Beviser af Rigtigheden af en Deling af Bronzealderen i et ældre og et yngre Tidsrum, afgiver den dog heller ikke nogetsomhelst Beviis derimod. Foreløbig kan man vistnok ogsaa rolig blive staaende ved det Resultat, som saa mange Undersøgelser af Grave baade i og udenfor Norden berettiger til at opstille, *at de Grave, der indeholde ubrændte Liig og Broncesager i Reglen ere ældre end dem, der gjemme brændte Liig og Broncesager.* Dette er allerede et ikke ringe Fremskridt, som strax oplyser os om en hidtil ukjendt, mærkelig Overgang fra Steen- til Bronzealderen, og som upaatvivlelig efterhaanden vil drage mange flere vigtige Oplysninger efter sig til Fremme for den nationale Archæologi i Almindelighed.

I Selskabets Møde den 4de November gav Herr Professor Worsaae derefter følgende Meddelelse om nogle i Maribo Sø,